

JUUDID EESTI VABADUSSÕJAS

Tõnis Nõmmik, kolonel
Kaitseväe peakaplan

Avaldatud Laidoneri Muuseumi aastaraamatus 3/2003

Eesti Vabadussõjast võttis osa Eesti vägede koosseisus paljude rahvaste liikmeid, enamik neist vabatahtlikena. Et Vabadussõjas osalesid baltisaksa, ingeri, rootsi, soome ja taani vabatahtlikud väeosad - polgud (rügemedid), pataljonid ja üksikud kompaniid, on üldiselt teada, aga Eesti Rahvaväes - nagu Eesti relvastatud jõude sel ajal nimetati - teenis ka venelasi, lätlasi, tatarlasi, poolakaid, juute ja veel teistestki rahvustest sõjamehi.

Venelasi teenis kõige rohkem Vene valgete Loodearmees, mis allus detsembrist 1918 kuni 1919. aasta juunikuuni Eesti ülemjuhatusel. Sügisel 1919 formeeriti Eesti 2. diviisi koosseisus veel kaks vene rahvusest sõjameestest koosnevat üksikut jalaväepataljoni (tuntud kui Balahhovitši ja Katšanovi üksikud jalaväepataljonid). Üksikuid venelasi teenis ka teistes puht-eesti üksustes, eriti arvukalt oli neid mereväes. Baltisakslastel oli oma Balti Pataljon, lätlastel oma kahepolguline Põhja-Läti brigaad, kuid üksikuid baltisakslasi ja lätlasi leidis ka puht-eesti üksustes ja staapides. Kuigi juute teenis Eesti väes umbes sama palju kui taanlasi või rootslasi, ei olnud Eesti juudid huvitatud erilise üksuse moodustamisest, vaid nad teenisid eestlastega samadel alustel paljudes üksustes ja kõikides väeliikides. Lisaks teenis Läti juute Põhja-Läti brigaadis ja Vene juute Loodearmees.

On kindlaks tehtud, et Eesti Vabadussõjas osales vähemalt 178 juudi rahvusest meest; neist astusid Eesli sõjaväkke vabatahtlikena 68, ülejäänud olid mobiliseeritud. Kõige rohkem teenis Eesti Rahvaväes pealinna juute - 48 vabatahtliku ja 72 mobiliseeritud, kokku 120 meest. Teisel kohal oli Pärnumaa 1 vabatahtliku ja 14 mobiliseerituga, kuna Tartumaa andis Eesti sõjaväele 6 vabatahtlikku ja 8 mobiliseeritud. Teised maakonnad olid esindatud 1-6 juudi rahvusest võitlejaga, kõige vähem oli neid Saaremaalt - üksainus vabatahtlik.¹ Lisaks teenis vähemalt üks juudi rahvusest eraisik, naisarst Pesja Abeshaus Eesti sõjaväe raviautustes.² Kuna juudid teenisid laialipillatud eesti üksustes, siis teadupärast nendel oma välirabi polnud.

Juutide kaotused Vabadussõjas olid vähemalt 3 surnut (neist üks lahingus langenud)³, haavatute kohta andmed puuduvad.

¹ 60 vabatahtlikku ja 110 mobiliseeritud, kaasaarvatud vähemalt üks naisarst, dr. Pessia Abeshaus. Vt. S. Gurin. Juudi vähemusrahvuse statistika. Tallinn, Juudi kultuur-omavalitsus, 1936, lk. 116.

² Eesti naiste kõrgkooliõpingud 1858-1918. - Sirje Tamul (koostaja). Vita academica, vita feminea, lk. 213. Lisaks on võimalus, et teine Vabadussõjas osalenud eraisik, naisarst Liba Lozinskaja, oli samuti juudi rahvusest.

³ Tegelikult oli neid vähemalt viis: Herman Fetter 3. Jalaväepolgust (s. 10.11.1894 Viljandimaal Heimtali vallas) langes 2.07.1919 Põhja-Lätis; Leopold Rosenshaft Tallinna Kooliõpilaste Pataljonist suri 18.03.1919 lahingus saadud haavadesse; Jude Kagan, 3. Kitsarööpmelise Soomusrongi arst, uppus 10.06.1919; David Frank, 2. diviisi hospitali arst, suri 31.01.1920 saadud nakkusse; Boris Kofkin VR II/3 Tartu Kooliõpilaste Pataljonist (s. 25.05.1896 Järvamaal Rakke vallas) sai haavata 16.01.1919 Rannamõisa lahingus, suri Tartu haiglas 19.01.1919. - *T. Tojakult saadud andmed.*

Vabadussõjast osavõtnud Eesti juudid asutasid pärast sõda Juudi Sõjaveteranide Ühingu, mille nimekirjas oli vähemalt 89 liiget, kelle kohta on säilinud rohkem andmeid. Selgub, et kõige rohkem juute teenis Tallinna Kooliõpilaste Pataljonis, nendest suur osa vabatahtlikena.

Silmatorkav on küllaltki suur juudi rahvusest meditsiinilise personali arv: lisaks eelnimetatud naisarstile veel vähemalt 13 arsti, 2 hambaarsti, 3 farmatseuti, 8 velskrit (nende hulgas mitu arstiteaduse üliõpilast) ning vähemalt 4 sanitari.

Kuna kaks kolmandikku Vabadussõjast osavõtnud juutidest elasid Tallinnas, siis leiame enamuse neist pealinnas formeeritud üksustes - peale juba nimetatud Tallinna Kooliõpilaste Pataljoni veel 1. Ratsapolgus, 1. Suurtükiväe polgus, Laiarööpmelisel Soomusrongil nr. 1 ning 1. Jalaväepolgus. Kuid juute leidis ka 5., 6., ja 7. Jalaväepolgu ridades, Soomusrongide Tagavarapataljonis, Soomusrongide Diviisi Eskadronis, Sakala Partisanide Polgus, 3. Suurtükiväe polgus ning arvatavasti ka teistes üksustes. Mereväes teenis juute vähemalt kaks.

Lisaks ülaltoodutele teenis küllaltki suur arv, peamiselt Vene, kuid samuti ka Eestis elavaid juute, Vene valgete Loodearmees, ühe hinnangu kohaselt arvuliselt umbes sama palju kui Eesti üksustes. Osa Loodearmees teeninud juute jäi pärast sõda Eestisse elama ning mõned üksikud nendest võeti Eesti sõjaväkke, kuid nende arvu ei ole õnnestunud kindlaks teha.

Juudisoost riviohvitsere oli Eesti sõjaväes teadupärast ainult üks, lipnik Richard Friedman (Tallinna Kooliõpilaste Pataljonis). Eesti sõjaväes teenis veel juudi rahvusest 2 sõjaväeametnikku, 1 veltveebel, 2 vanemallohvitseri, 1 nooremallohvitser ja mitu kapralit.

Vabadusristi kavaleride nimekirjas leidub Eestis sündinud juutidest nooremallohvitser Boris Kofkin, keda vääristati Vabadusristiga II/3 (vaprus eest).⁴ Kolonelleitnant Arnold Hinnom kirjutab oma Vabadussõja mälestuste-raamatus "Suur heitlus", et Vabaduseristi saamiseks esitati veel vähemalt üks juudisoost arst.⁵

Tänapäeval, 83 aastat pärast Vabadussõja lõppu, on küsitav, kas leidub veel elavaid juute, Vabadussõja veterane. Viisteist aastat tagasi kohtasin Iisraelis, Tel-Avisis elavat maalikunstnikku Abram Hasak'ut, kunagist Tallinna Kooliõpilaste Pataljoni vabatahtlikku reameest, kes dr. Vello Salo ja minu külaskäigu puhul uhkusega kandis rinnas oma Vabadussõja mälestusmedalit. Tänapäevaks on tema, võib-olla viimane juudisoost Eesti Vabadussõja veteran, elavate seast lahkunud.

Enne Iisraeli riigi taasrajamist 1948 ei peetud juute eriti sõjameesteks. On huvitav avastada, et juudi rahvusest Eesti kodanikud andsid meie Vabadussõjas arvestatava panuse Eesti riigi rajamisel.

⁴ Eesti Vabadusristi kavalerid. Korduustrükk. Stockholm, Kirjastus Välis-Eesti & EMP, 1984, lk. 366, sissekanne 644.

⁵ Arnold Hinnom. Suur heitlus. Lund, Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1965.